

В'ЯЧЕСЛАВ НАГУЛО - ГЕРОЙ ГУЛАГУ*

У вересні 1991 року журнал "Новый мир", щойно закінчивши друкувати "Архипелаг ГУЛАГ", помістив велику підбірку читацьких відгуків на нього. Колишній репресований із Гомеля Г. С. Климович (стор. 235 журналу) вніс до страшної книги таке доповнення:

"Описывая воровской произвол, творимый в лагерях с ведома и по указанию лагерной администрации, Солженицын признается, что он не располагает данными о сопротивлении этому произволу, а, между прочим, в Чурбайпуре (Степлаг) содержался Слава Нагуло - учитель из Черниговской области, который, будучи в Сиблаге и Марининских лагерях, сумел организовать мужиков и обуздать воровской произвол. Впредь в лагерях Востока и Сибири всякое выступление мужиков вору именовали "нагуловщиной".

Нема потреби доводити: людина, яка зуміла (та ще в яких умовах!) повестися так, що її прізвище стало прозивним, - за всіма параметрами незвичайна. Природне бажання дізнатися про неї якомога більше. Оскільки інших відомостей про мужнього, героїчного земляка у нас немає, подивимося, що говорять про нього чернігівські архіви...

4 березня 1947 року о сьомій годині вечора співробітники відділу контррозвідки МДБ Далекосхідного військового округу в місті Александровському-на-Сахаліні майор Богомолів і молодший лейтенант Томашевський на підставі санкції військового прокурора 79 стрілецької сахалінської дивізії майора юстиції Бакуменка (хіба не цікаво зустріти прізвище земляка в таких далеких краях?) заарештували командира відділення управління батареї 179-го Червонопрапорного стрілецького полку Нагула В'ячеслава Івановича. При обшуку вилучили два ордени "Красной Звезды" за номерами 6094 і 6 75407, медалі "За отвагу", "За взятіє Кенигсберга", "За победу над Германией", орденські книжки з доданими до них проїзними квитками і купонами на грошову винагороду, довідки про поранення і госпітальне лікування, 1142 крб. грошей, листи, книжку "Маяковский с нами", також два блокноти з фотографіями і щоденниковими записами. Іншого майна в двадцятитрирічного старшого сержанта не було.

У тюрмі заарештованого роздягли, оперуповноважений контррозвідки Рубцов констатував у нього на спині дві родимки, в кількох місцях три шрами від ран, легковажну татуїровку (на грудях орел з розпростертими крилами; на правій руці корона і щит з двома схрещеними мечами; на лівій руці нижче ліктя - ангел і два кинджали, увіткнуті в серце), на передньому зубі золоту коронку, - вніс це все до анкети і зняв відбитки пальців, підготувавши таким чином червонозоряного орденосця до подальшої розробки.

Військові нагороди разом із відповідними документами мали бути відправлені в Нагородний відділ при секретаріаті Президії Верховної Ради СРСР, гроші і облігація повернуті в прибуток держави, а ось щоденникові записи (аристократичний нахил!) в блокнотах кишенькового формату старшого уповноваженого контррозвідки МДБ 79-ї стрілецької дивізії капітана Кручиніна та начальника відділу контррозвідки МДБ 56-го стрілецького корпусу полковника Іванова вельми зацікавили.

Списані чітким, виразним, охайним почерком, прикрашені гарненькими мініатюрними малюночками блокноти починаються прадавньою солдатською мрією: "Дай мне бог возвратиться в гражданку, вот тогда я сейчас же женюсь, соберу небывалую пьянку и во имя возврата напьюсь! Буду петь и играть, веселиться, чтоб чертям стало тошно в Аду!!!" І внизу самокритична примітка, зроблена о третій годині ночі: "Боже! Что приходит

* За матеріалами "Справи № 141" 3-го відділу управління контррозвідки МВД ДСВО. Фонд зберігання П - 10911

в голову во время дежурства, если целую ночь не спится!.."

Далі практично всі записи присвячені коханій до нестями Марійці з далекого Львова - тендітній, русавій, синьоокої, ніжній киці ("котеночку") з маленьким зворушливим носиком і чистим, як парне молоко диханням, за якою старший сержант постійно тужить і на скорі з'єднання з якою сподівається. Заради неї, як і належить однолюбіві, що прагне відповідати своєму глибокому почуттю, він ("не поймає мене на дряни, на прохожей паре чувств") не одним знайомством знехтував, хоч, звичайно, не всіма. Мріючи про щасливу зустріч ("Я навек любовью ранен, еле-эле волочусь... И если я молчу - я о тебе молчу"), готується до здачі екзаменів на атестат зрілості, уникає випивок, "хреститься" двопудовими гириями, хоч поранену руку й від менших зусиль зводять судоми. Словом, дбає про душу й тіло. Товариство випадкових людей для нього гірше самоти, грошей не платять по чотири місяці, телеграму коханій не вдарить, пошти на Сахаліні нема, листа можна послати лише з okazjiю, деяку розраду дають лише твори Толстого (дуже зрозуміла йому любов Наташі Ростової), Чехова, Горького, Лермонтова, Тютчева, Симонова, дещо вгамовують спрагу вивчати людей, забиратися в потаємні психологічні глибини...

Схоже, оцей міцний, повний, середнього зросту (172 см, сказано в документах), русавий хлопець з тонкими губами, прямим чолом і вольовим підборіддям, що скося мружить сині очі, покусуючи зі злості нігті, живе напруженим духовним життям ("Мыслей много - на целую книгу"). Про конкретне в його щоденниках мало сказано: армійські офіцери у переважній більшості за своїм розвитком і духовними потребами анітрохи не відповідають своєму становищу, тому коритися їм важко і не хочеться; жалюгідний злиденний Північний Іран, де йому довелося послужити по війні (від нічного, по-південному глибокого неба, завивання шакалів і гавкоту сторожових псів, холодного штормового вітру з моря, коли "природа нервничает", а радощів тільки й того, що кінофільми "Небесный тихоход" та "Тахир и Зухра" - така туга бере, що хоч у зашморг) не йде в жодне порівняння з затишними містечками, чистим, веселим, вродливим населенням Прибалтики, Східної і Західної Пруссії, Польщі, Чехословаки; у таборах бухти Ваніно сидять професори, звинувачені в убивстві Горького; колишній секретар ЦК ВЛКСМ Косарев завідує лазнею з пропускною спроможністю у вісім чоловік;* на Сахаліні не лише зеки, а й солдати поводяться по-звірячому: грають у карти, пиячать, хуліганяють, крадуть, грабують, убивають чужих і своїх, гвалтують засуджених дівчат і жінок - недарма місцеве населення їх боїться, обминає або підлещується, прозиває "рокооссовцями"...

В'ячеслав відчуває в собі бурхливі сили і здібності, жагуче бажання зробити в цьому світі щось важливе, а не скніти в становищі непомітного сірого гвинтика величезної, до того ж проіржавілої машини. Тужить за дружбаю - лише в Ірані був у нього справжній товариш Сергій, з яким його єдало тонке розуміння доброго жарту, любов до пісні, вміння легко пожити, іноді погуляти чи навіть, можливо, з кимось побитись і з яким можна було поговорити про все, не ризикуючи наразитися на ницість, фатовство, цинізм чи пусте жалюгідне дон-жуанство. Сумує за можливістю вчитися і читати ("без книг быстро тупею"), нормальним людським життям з обов'язковою корисною, осмисленою працею, бо солдатчина привчає до утриманства, дармоїдства, несамостійності, насиченістю різноманітними інтересами і веселим дозвіллям. Дуже не вабить його і можливе повернення до Ніжина, куди на той час перебралася мати, бо нічого доброго, окрім "болота злиднів", дрібних сварок і вічного скигління, його там не чекає. Взагалі мучиться від примітивності людських інтересів, загальної некультурності, тупості, відсутності почуття гумору, елементарної тямущості, своєї інтелектуальної самоти (хоч як командир взводу, жаліючи підлеглих хлопців, "філонити собі не дозволяє"). Виявляючи, що не зовсім забув мову, записує: "На світі у кожного сонечко є. А у меня отняли сволочи!". І, розсердившись, під фотографією товариша: "Фотографироваться с папиросой в зубах считаю хамством!"

* Цікава подробиця: офіційні джерела стверджують, що Генеральний секретар ЦК ВЛКСМ, член ЦК ВКП(б) Косарев О. В. розстріляний у Москві 23.02.1939 р., а армійський сержант в 1947 році записує у кишеньковому блокноті, що колишній юний друг Сталіна завідує у бухті Ваніно невеличкою зеківською лазнею...

Точить його й інше: "Я от природы жесток, на фронте любил расстреливать. Сколько их на моей душе! Проклятый старик из Аленштайна, наверное, я его недаром укокошил! Бр-р! Это была все же жуткая картина. Как он долго жил после выстрела!! Почему вдруг в голову лезет эта ерунда: угрызения совести? Шиш с маслом! Я ее в райвоенкомате оставил!" Все ж більше воювати йому не хочеться. Спостерігаючи в бухті Ваніно, як влада в передчутті війни з Японією вивозить неблагонадійних, занотовує: "Не по себе, тоскливо... Если опять попаду в этот вихрь огня, смерти и крови - это конец!.. Слишком жестоко! Ни счастья, ни учебы, ни К-ка!.. Куда деть мне себя, свою тоску, свою любовь, куда???! Проклятое прозябание между небом и землей, золотая серединка, ни плохо ни хорошо! Самая нелюбимая, ненавистная для меня вещь!.. А везет лишь старательным и склонным к унижению..."

Слідству все ясно: заарештований, як на долоні.

Звинувачення, висунуті проти нього, тяжкі й конкретні. В період з 1941 по 1943 рік, проживаючи на тимчасово окупованій території в м. Новгороді-Сіверському, добровільно пішов на службу до німецьких загарбників. Брав участь у розстрілі єврейської сім'ї Горбаткіна Якова Мойсейовича. За розповсюдження антифашистських листівок затримав партизана Карбовського. Разом з німцями розстрілював євреїв поблизу Спаського монастиря, також десять душ радянського активу, зокрема підпільні,ю-більшовичку Носореву Уляну Трифонівну. В компанії з офіцером німецької земельної інспекції за непоставку сільгосппродуктів для армії побив Пінчука Олексія Сергійовича і Шуригу Михайла Федоровича. Мало того, будучи призваним у вересні 1943 року до лав Червоної Армії, проводив серед військовослужбовців антирадянську пропаганду, вихваляючи бандерівців. На додачу вів щоденник, в якому висловлював свої ворожі переконання.

Нічого нового в цих звинуваченнях для В'ячеслава немає. Двічі, в 1943 і 1945 роках, його вже тягав СМЕРШ - один раз - тиждень, другий - чотири місяці, однак обійшлося, лише з комсомолу вигнали.

Довелося розповідати все спочатку.

Народився 28 березня 1924 року в м. Новгороді-Сіверському. Оскільки батько - Іван Іванович Нагуло, поштовий службовець, і мати - Анна Гаврилівна Ляховська, вчителька, час від часу переїжджали, до першого класу пішов у Ніжині, три роки вчився у Кролевіці Сумської області, останні п'ять років знову в Новгороді-Сіверському, в неповній середній школі № 2. На момент приходу німців якраз закінчив дев'ять класів. Наші часто бомбили місто, іноді на день два нальоти було, нова влада розбила населення на бригади, виганяла розбирати завали, прибирати сміття. Коли ця робота закінчилася, він почав переховуватися, бо, щоб уникнути вивезення до Німеччини, треба було десь працювати. Вчителька німецької мови Буряківська Марія Федорівна, на той час перекладачка військового коменданта майора Пальма, рекомендувала його як відмінника колишньому вчителю, репресованому за спотворене викладання творчості Маяковського, а нині бургомістру Корольову Івану Степановичу. Та й мати дуже вмоляла, бо сутужно жилось, а вона вже на пенсії була. Взяли його переписувачем - помічником перекладача міської управи Вольфа Володимира Івановича, привольського німця, який добре знав розмовну мову і погано - письмову. Працювали так: Слава читав по-російському заяви, прохання, клопотання місцевого населення, а Вольф зі слуху записував по-німецькому. Або Вольф, маючи перед собою тексти наказів, оголошень, розпоряджень, диктував їх по-російському, а Слава лише записував. Часом посилали показати солдатам, де що купити, розжитися дровами, добути фуражу для коней. Платили двадцять марок, що рівнозначно 200 радянським карбованцям. Словом, краще стало жити в квартирі по вулиці Свердлова, 18. Місяців через три управа розділилася на міську й окружну, туди взяли більш підготовлених Красночоліч Поліну і Кононуху Ніну, і він опинився без роботи. На той час багатьом прислали повістки для явки на біржу праці, це знову загрожувало вивезенням до Німеччини, треба було працювати. Якось Слава зустрів випадково на Десні шкільного товариша Бондаренка Михайла, шофера окружної сільгоспінспекції. Поспитав, оскільки мав любительські права, чи не можна влаштуватися до них у гараж, щоб робота була не така значна й помітна, як в управі. Вакансій у гаражі не було, тому

Слава зрадів, коли перекладачка окрземвідділу Тимошенко Олександра, випускниця повної середньої школи № 1, перевірила його почерк, який був відмінним, і пообіцяла посприяти його влаштуванню в канцелярію. Невдовзі Олександра вийшла заміж за німця, той взяв відпустку і вивіз її до Німеччини, а Слава став працювати з начальником "Гебітсландвірт" у ландвіртшафтфюрером Отто Десковим. їздили по селах, Слава виконував не лише обов'язки перекладача, іноді шофера чи візника. Десков був запальний, але по-своєму справедливий. Коли в селі Арановичах староста поскаржився на якусь буцімто комсомолку-активістку, Десков заїхав йому в вухо: "Вы, русские, слишком много болтаете и оговариваете друг друга!" У Пенькові пройшовся хлистом по чоловікові, який збрехав, що коноплі вони сіяли сівалкою, хоч насправді сіяли вручну, що не пройшло мимо уваги фахівця-німця. У Смячі так само постраждав за поганим стан доріг дорожний майстер. Якось, коли вони їхали вдвох зі Славою п'яні, зацідив і тому. Хлопець дав здачі, однак Десков залишив це без наслідків. Твердої оплати в інспекції не було: час від часу давали продукти, залежно від настрою і можливостей. Словом, з каральними органами - військовою комендатурою, жандармерією, поліцією Слава ніколи не співпрацював, в плані заходів слідства, допитів, суду жодних доручень не виконував. Хіба що був змушений перекладати, коли розшукували громадянку, яка начебто заразила німецького солдата гонореею; і коли на квартирі начальника паспортного столу в солдата пропали гроші і цим зайнялася жандармерія; і коли був посередником у німця Кноппа, який купив за хліб дві золоті п'ятірки в техніка будівельного відділу Ковальова, за що отримав від останнього 32 кг муки. Зброї не мав, обмундирування теж, на роботу ходив у батьковій формі поштового службовця, попередньо зрізавши з неї емблеми Міністерства зв'язку. В період окупації міста німці справді розстріляли групу циганів і 136 євреїв, однак він до того не мав жодного відношення.

- Вы говорите неправду, - нервує слідчий. - Вами движет подленькая боязнь за собственную шкуру.

Даремно він так, звичайно, якраз подальші події доводять, що арештант для таких звинувачень якнайменше підходить. З наближенням фронту німцям стало не до землевпорядкування. Крізь місто проходили маси військ, транспорту, бойової техніки, населення рятувалося в навколишніх селах. Слава в числі тринадцяти підлітків ховався у лісі поблизу хутора Зяти, лінію фронту не перейшов лише тому, що було жаль покидати напризволяще близьку подругу Кедун Марійку, з якою на той час збирався одружитися. Шістдесятирічний батько помер від опіків при пожежі в бараках занедбаних торфорозробок поблизу того ж хутора, мати в паніці зі страшного місця втекла. Слава, мобілізований польовим військкоматом 48-ї армії, влився в одну із діючих частин. У найближчих боях отримав осколочну рану в праву лопатку. Охороняв полковий прапор, служив перекладачем у взводі розвідки, через рупор розкладав війська противника. Одного разу за здобуття "язика" отримав значок "Отличный разведчик", іншого разу при здобутті "язика" - контузію і удар черевної порожнини. У червні 1944 року за вміле командування групою розвідників, що, проробивши прохід у мінному полі, добула важливі відомості, про вогневі гнізда в обороні ворога, нагороджений медаллю "За отвагу". У липні того ж року за звільнення в с. Осиповичах під Бобруйськом групи селян і взяття в полон двох офіцерів з важливими документами, удостоєний ордена "Красная Звезда". У Польщі отримав тяжку рану правої руки з переломом кістки. Деякий час служив у загороджувальних загонах, у Східній Пруссії допитував членів Фольксштурму і Лянцвахе ("народного штурму" і "сільської оборони"), отримував нагороди і подяки Верховного головнокомандуючого тов. Сталіна.

Особливе місце в його спогадах посідають бої за Білосток. Там він мав сумну можливість самого себе перевірити - хто він є. 9 серпня 1944 року сорок бійців 137-ї окремої моторозвідроті втрапили в халепу. Восьмеро було вбито, семеро важко і троє легко поранено. Довелося, перекинувши на плечі сім автоматів (боєць без зброї-ніщо), весь у чужій крові, перетягувати хлопців з півкілометра при 25-градусній спекоті в безпечне місце. Здавалося: все, ось цього відтягну, а назад - ні-ні-ні! Однак почуття честі, обов'язку і відповідальності перед товаришами брало верх, глушило страх смерті. Йому за те обіцяли орден Слави, але не дали через йоржистість і дурне "я". (Для нього

й опісля через непокірливість і бажання час від часу показати начальству свою "незламну волю" навіть заробити двадцять діб арешту було не дивина).

П'ятимісячне слідство жодних доказів, які відповідали б статті 54-1а (зрада Батьківщини цивільною особою), не добуло. Все ж, факт змушеної служби неповнолітнього хлопця помічником перекладача Військовий трибунал Далекосхідного військового округу, що зібрався 7 серпня 1947 року в м. Южно-Сахалінську, визнав достатнім для належного покарання. Підполковники юстиції Кишкурно і Бекетов, гвардії майор юстиції Рябчиков у закритому судовому засіданні винесли присуд: десять років позбавлення волі, конфіскація майна (тобто облигацію і трохи грошей), позбавлення нагород і п'ять років "по рогах" - іншими словами, позбавлення громадянських прав. За статтями 54-4 КК УРСР і 5 8-10 - "надання допомоги реакційній частині світової буржуазії" і "контрреволюційна агітація і пропаганда". Прощай, Марійко! Прощай, як писав В'ячеслав у щоденнику по-німецькому: "Gluec im Zemberg", щастя у Львові.

Впасти у відчай, покоритися обставинам В'ячеславу не дозволила гідність. Згадався урок, отриманий у вересні 1945 року, коли відділ контррозвідки СМЕРШ 194-ї стрілецької дивізії етапував його до Чернігова. У тюремній камері він зійшовся з колишнім викладачем педінституту Ребенком Г. Д., звинуваченим у зраді Батьківщини і писанні антирадянських віршів. Вихідець з бідняцької селянської родини, Григорій Дмитрович у двадцять сім років знайшов у собі сили здобути освіту, різко змінити соціальне становище, і на цій підставі мав себе за винятково сильну особистість. В'ячеслав вважав, що два місяці знайомства з ним, щоденні довгі розмови по п'ять-шість годин варті двох курсів університету. Широко ерудований, здібний поет, завжди підтягнутий, охайний Григорій Дмитрович, в якому всі ці привабливі якості дивно поєднувалися з безцеремонним владолобством, підступністю і цинічним ставленням до жінок, втокмачував йому "теорію егоїзму". Мовляв, оскільки в світі йде безнастанна боротьба за виживання, в багатьох випадках необхідно відкидати всі умовності людських стосунків - честь, порядність, так звану любов до ближнього, вдячність і навіть дружбу, бо найперший предмет любові - ти сам. В'ячеслав відчував: уповільненої дії отрута нищить у ньому щось молоде, чисте, "теляче", з чим, однак, веселіше жити, обминаючи розумом-і почуттями все, що не піддається легкому поясненню... Згадалося й дитинство, власне, воно ніколи й не забувалося: малим, замість ліжечка чи коляски, його тримали в шухляді від комодо, що його згодом дуже мучило; в першому класі однокласники систематично, озлоблено, часом дуже тяжко, до крові били... Виснажливий самоаналіз підвів В'ячеслава до висновку: світ немилосердно жорстокий, тому розумніше стати "кращим учнем великого негідника Ребенка", бути володарем в будь-яких умовах, підпорядковувати собі слабких і вигідних, аніж мучитися комплексами сентиментальної провінційної панянки. (Вірогідно, саме в цей час Нагуло дав тюремним умільцям "розписати" себе уже відомими читачеві наколками, що мали засвідчити бунтівну суть і непоступливість його духу. У наш час найкрутіші кримінальні злочинці надають перевагу іншій символіці - наприклад, золотому ланцюгові на шию. Тому співробітники Чернігівського УМВС змогли, та й то здебільшого за довідковою літературою, пояснити лише загальний смисл Славиної татуїровки: "Я вільний орел, і покорятися вимогам тюремників не бажаю. Сильний, спритний, хоробрий, здатний на помсту"). Прочитавши в журналі "Знамя" якусь статтю про "сильні особистості", зацікавленоється філософією Ніцше. Все ж отриманий урок спрямовувати на зле він не схильний: "Хороший психолог наврод ли из вас получится, Вячеслав Иванович, но дрессировщик диких зверей на старость лет выйдет".

На жаль (чи на щастя - хто скаже, що вірніше), ці його слова виявилися пророчими. Чим міг захиститися в таборі від насильства "соціально близьких" радянській владі блатняків молодий хлопець, якого за розум, освіченість, культуру поведінки товариші по нещастю вважали "вчителем"? Мабуть, єдиним - "рубилковкой", інших засобів переконання не дозволяли обставини. Організувавшись у групи, які згодом отримали назву "шпальников", "металлистов", "ломом подпоясанных", засуджені за політичними статтями взяли справу захисту власного життя в свої руки. Олександр Солженіцин засвідчує, що в їхньому таборі рішуча відсіч блатняцькому засиллю почалася з прибуттям етапу, який складався головним чином із західних українців, членів ОУН-УПА. Саме вони й зрушили з місця віз, який, здавалося, навечно загруз у багнюці свавілля і беззаконня. Молоді дужі хлопці,

взяті в неволю прямо з партизанських стежок, в Дубовці огледілися, жахнулися поголовному сонному рабству і вдалися до єдино можливої в тих умовах зброї - ножа. Дуже скоро серед в'язнів замість людодіського закону: "Умри ти сьогодні, а я завтра", почав прояснюватися новий: "Умри в эту ночь, у кого нечистая совесть!". "Дивовижним повіяло повітрям! - згадує Олександр Ісайович. - Зовні ми наче як і досі були арештанти і в табірній зоні, а насправді ми зробилися вільними - вільними тому, що вперше за все наше життя, скільки ми його пам'ятаємо, ми стали відкрито, вголос говорити все, що думаємо". ("Архипелаг ГУЛАГ", ч. 5, гл. 10).

Зрештою, про те, що трапилося з колишнім орденоносцем у таборах, ми можемо судити не лише за аналогією із Солженіциним. Оскільки автору вдалося встановити зв'язок із Григорієм (Ригором) Семеновичем Климовичем, який свого часу за писання "антирадянських націоналістичних" віршів, надмірне почуття власної гідності і непокору владі двічі, на волі і в ув'язненні, отримав по 10 років і якому випало ділити з Нагулом останню скибку хліба в бараках Горлагу, Озерлагу, камерах Норильської, Красноярської та Володимирської тюрем, скористаємося його свідченнями.

У таборі панувало цілковите свавілля: кримінальники грабували в'язнів, прямо за вахтою видирали з рук посилки, забирали з кухні крупу, рибу, хліб. Цілі бригади виходили на роботу голодні, ще й змушені були на цинічних блатняків норму давати. Від голоду, холоду і хвороб щодня помирало 10-15 чоловік. Слава Нагуло з таким становищем не змирився: з перших днів почав гуртувати навколо себе всіх, хто ще не втратив людську подобу і міг хоч ноги переставляти. Дуже скоро це помітили інженерно-технічні працівники, належно оцінили і посприяли його призначенню на вельми значну за табірними мірками посаду старшого нарядчика. Отримавши реальну владу, колишній розвідник, наскільки це було можливо, розставив повсюди своїх людей, організував групові чергування на кухні і в хліборізці. Кримінальники відчували небезпеку, і в одну із ночей зарізали сімох Славиних прибічників. Оскільки всіх інших чекало те ж саме, довелося вибивати клин клином. Нагуло створив бойову групу, вночі півдесятка чоловік у масках заходили в барак, піднімали найавторитетнішого "вора в законі" і читали присуд: "За муки и смерть наших товарищей..." Кримінальники, хто зумів, повтікали в інші табори, хто не зумів - причаїлися. Хоч із цього боку в'язням стало легше: смертність пішла на спад, можна було відчутися дещо певніше. Однак Слава розумів: варто йому піти на етап, як із ним покінчать прямо за прохідною. Одним із запобіжних заходів для цього було якнайтісніше зв'язатися з ОУНівцями, яких він поважав за мужність і непоступливість чужим впливам.

"Слава був вище середнього зросту, - згадує Ригор Семенович, - із чистими м'якими рисами обличчя, високим чолом, голубими добрими очима, стриманий, вихований, разом із тим мужній і рішучий. Зовсім не вдав страху і не боявся смерті, хоч душа його була порожня. Побачене й особисто пережите в таборах цілком відвернуло його від комуністичної ідеї, зробило її ворогом, однак іншої він не знав. "І Бога у мене в душі жодного нема, і ні в що я не вірю", - казав він. У Володимирській тюрмі якось взяли з бібліотеки "Життя і творчість Толстого і Достоевського" запеклого ворога радянської влади Мережковського (і такі дива траплялися!), зацікавлено прочитали. Слава, походжаючи по камері, задумливо сказав: "Я вірю в такого Бога, в якого вірує Мережковський". Шукав духовну опору, але в таборах це було важко: занадто багато зла шкірилося зусібіч, усе добре й велике виглядало безсилим і нікчемним. Простіше було зоставатися простою бездуховною радянською людиною. Не вірив у самостійну Україну, що не заважало йому триматися разом із українськими націоналістами і користуватися в них великою повагою... З бандерівцями його єднала ненависть до комуністів і табірною свавілля".

25 травня 1953 року в'язні Норильська, викинувши над собою чорне полотнище з червоною смужкою як стяг повстання, наважилися на збройний виступ. Нагуло разом із галичанином Василем Николишиним очолили сотню ОУНівців, що мала своїм завданням дотримання серед збудженої збунтованої маси належного порядку. Без їхнього дозволу жоден чекіст не міг зайти до табору. Коли стало зовсім сутужно з хлібом, слідували, щоб не було зловживань, і кожному в'язневі діставалося 150 грамів на добу.

1 липня повстання задушили. Московська комісія до тисячі повстанців розстріляла, півтори тисячі направила у Красноярськ, Нагуло опинився в одній баржі з колишніми працівниками крайового проводу ОУН Германом Степанюком і Михайлом Марусиком, також із Ригором Климовичем, який у дні повстання, будучи членом страйкового комітету, опікувався білорусами та литовцями. Всі разом взялися придумувати гімн норильських повстанців. Николишин наспівував пісню галицьких націоналістів "Мов той олень, що загнаний в болото...", Нагуло підказував, Климович римував. Почали з'являтися рядки:

Нас не сломить рукой раба-солдата,
Свободы клич сгибает сталь штыков,
И не сдержат кровавым водопадом
Растущий гнев антибольшевиков.
В крови зэка омылась наша слава
В режимных зонах Горных лагерей.
Из тьмы встает свободная держава –
Огни Норильска не погаснут в ней.
Дыханье жертв Комиссии Московской
Мы возродим, напомним о себе,
И черный флаг с кровавою полоской
Наш путь осветит в праведной борьбе!

Як зазначає Климович, цей гімн тепер перекладений на українську, польську, німецьку й литовську мови і виконується на всіх міжнародних конференціях жертв ГУЛАГу. Прізвище ж Нагуло його стараннями було написано в фойє Колонного залу Дому Союзів у Москві, коли там у травні 1992 року відбулася міжнародна конференція "Спротивление в ГУЛАГе"; увічнене в Норильському та Братському музеях; згадувалося в доповіді на 2-му Всесвітньому конгресі українських політ'язнів у Києві... Білоруський сябро, втративши будь-який зв'язок із товаришем по ув'язненню, зостався повік вірним своєму українському другові.

Як не дивно, В'ячеслав Нагуло вижив. По смерті Сталіна, 14 травня 1954 року Військова колегія Верховного суду СРСР скасувала йому звинувачення а контрреволюційній пропаганді і агітації, а статтю 54-4 переінакшила на 54-3, тобто на "зносили з контрреволюційною метою з іноземною державою", що чомусь не так страшно. Замість десяти років йому назначили п'ять, однак, взявши до уваги, що сім він уже відсидів і на підставі амністій від 27 березня 1953 року, вирішили негайно звільнити як незасудженого.

Оскільки В'ячеслава тоді чомусь етапували з норильського Горлагу до Володимирської тюрми № 2, а звідти в тайшетський Озерлаг (які назви поетичні!), звільнення дещо затримується. Все ж воно настає, і В'ячеслав виїжджає до Ніжина. Вчитися пізно, та й як?.. Влаштується на мехзавод на різні роботи, згодом пересідає на автокран. У материному місті йому чомусь не ведеться, тому в 1956 році перебирається до Молдавії. Одружується, виховує трьох синів. Начальство Слободзейського об'єднання, в якому він працює машиністом автокрана на мехзаводі, дає йому першокласну характеристику: врівноважений, скромний, відвертий, морально охайний, передовий виробничник, переможець соцзмагань, захоплюється художньою і технічною літературою - тобто доводить, що єдине, чого він завжди хотів, - жити не плазуючи, на повен зріст. І що героєм ГУЛАГу його зробили не злочинні нахили, а цілком "законна" потреба зберегти людську гідність у нелюдських умовах.

28 квітня 1980 року пленум Верховного суду СРСР, скасувавши постанови Військового трибуналу ДСВО і Військової колегії ВС СРСР, Нагула В'ячеслава Івановича повністю реабілітував - за відсутністю в його діях складу злочину. Якби до такого рішення дійшли в 1947 році - зовсім інше життя в людини могло бути!.. Зрештою - нормальні людські якості виявляються нормально лише в нормальних суспільствах. Комуністичне суспільство, про яке часом мріяли вельми порядні, спрагли свободи, рівності і братерства люди, - на жаль і лихо всім нам, до таких не належить...

Володимир ШКВАРЧУК